

Estetika in filozofija

Kako raziskovati filozofijo? (1935)

Če želimo raziskovati filozofijo, moramo pred tem nujno raziskati njen obseg. Filozofija se je od religije odcepila v obdobju, ko je bila ta v največjem razcvetu. Naravnim fenomenom in človeškemu vedenju je podelila arbitrarne razlage, v katere se je moralo verovati in nikoli podvomiti. Začetek filozofije pa sega v trenutek vznika dvoma, ki je do religije vzpostavil odnos delne ali popolne ločitve in skozi katerega so se izoblikovale razlage, ki se jim ni bilo več treba popolnoma skladati z religijo. Ko se je pričela filozofija, je prešla odgovornost razložiti naravne pojave in človeško vedenje na pleča vseh ljudi. Med njimi so bili filozofi, kot sta bila grški Aristotel in angleški Bacon. To je bilo obdobje, ko sta bila domena in obseg filozofije najširša. Kasneje so postopoma vzniknile posamične znanosti, ki so interpretirale naravoslovne pojave, kot so fizika, kemija, geologija, astronomija, zoologija, botanika itd. Tako se je obseg filozofije zmanjšal. Pozneje so postopoma nastale tudi znanosti, ki se ukvarjajo z razlaganjem človeškega vedenja, kot so zgodovina, sociologija, jezikoslovje, politologija, pravo itd. S tem se je obseg filozofije ponovno zmanjšal. Na koncu se je s pomočjo eksperimentalne metode v samostojno znanost spremenila še psihologija. Sledili sta ji pedagogika in estetika, ki sta posledično prav tako razvili težnje k eksperimentalni znanosti. V etiki se je pričela uporabljati metoda indukcije. S tem je filozofija dobila najmanjši obseg.

Čeprav se je domena filozofije zaradi nastanka znanosti postopoma ožila, sta bili posledično filozofija in znanost iz dneva v dan tesneje povezani. Če je bila

znanost v svojem začetnem obdobju še zožena na manjše teste in primerjave, je v času svojega razvoja zbirala vedno več načel. Če pa so znanstveniki želeli iz omenjenega nabora načel ustvariti konsistentno teorijo, so se morali pogosteje dotakniti področja filozofije. Zaradi tega obstajajo veje filozofije, kot sta filozofija matematike in filozofija prava. Obstajajo tudi filozofije, ki ustvarjajo sintezo celotne naravoslovne znanosti, kot je, na primer, filozofija narave. Obstajajo tudi primeri filozofij, ki v izgradnji svojega sistema sintetizirajo naravoslovne in družboslovne znanosti. Takšna sta Spencerjeva sintetična filozofija in Comtov empiricizem. Kar pa se tiče čistih metafizikov, ki so navidezno nad znanostjo, nam v oči takoj pade utemeljitelj metafizike Bergson. Čeprav v svojih besedah vedno znova zagreši malomarnost pretiranega poudarjanja intelekta, pa še vedno uporablja primere, ki jih črpa iz znanosti. V tem je mogoče razpoznati, kako tesno sta znanost in filozofija povezani.

Kot pravi gospod Ye Qing, je pred začetkom raziskovanja filozofije vedno najbolje prebrati uvod v filozofijo ali kakšno knjigo o njeni zgodovini. Ko bomo prebrali takšno knjigo, se bomo naučili nekaj malega o razdelitvi filozofskih šol in smeri. Če bomo takrat menili, da je katera izmed smeri za nas še posebej zadovoljujoča, se bomo lahko o njej podrobneje pozanimali v posameznih delih, ki sodijo v to smer. Če pa nas ne bo zadovoljila nobena izmed naštetih filozofskih smeri, si lahko podrobneje pogledamo še kakšno knjigo o zgodovini filozofije in mogoče bo to branje v nas vendarle vzbudilo zanimanje. Kar se pa tiče obsega filozofije, se nam tega ni treba preveč strogo držati. Če smo izvedeni v kateri izmed znanosti, lahko izhajamo iz nje. Darwin je, na primer, izhajal iz zoologije, Russell pa iz matematike. Če prej nismo imeli apetita za znanost, lahko izhajamo iz filozofije, ki jo lahko delimo na »obsežno« in »omejeno«. Obsežna filozofija upošteva vsak možni vidik. Tak primer so Wundtova dela: logika, etika, psihologija, etnopsihologija, uvod v filozofijo itd. Cohen pa je pisal o: logiki čistega spoznanja, etiki čiste volje in estetiki čistega občutja. Jedrnata filozofija se prekomerno nagiba samo k enemu vidiku. Takšno je Lockovo pristransko obravnavanje epistemologije itd. Če zaključimo: v filozofiji lahko predmet raziskave izberemo popolnoma svobodno, pri čemer ne bomo naleteli na omejitve.

Prihodnje reforme budističnih študij in budističnega nauka (1927)

Budova darma se deli na dva dela: 1. budologija, ki je znanost; 2. budistični nauk, ki je religija. Ko Budovo darmo enačimo z znanostjo, imamo v mislih dva pomena: 1. Budistična darma se deli na smeri in skupine, ki na različnih področjih preučujejo zakonitosti. 2. Da se študije o Budi izvajajo po znanstvenih metodah. Na tem mestu ima pojem znanstvene metode štiri pomena:

Besedilna kritika. V budistični dogmi obstaja veliko mitov, na katere se ne moremo zanesti kot na trdne dokaze. Pri preučevanju Bude ne smemo slepo slediti vsemu, kar nam govorijo ljudje. Danes je na primer že postavljeno pod vprašaj, kdaj je Buda dosegel nirvano. Če bi pogledal v posmrtni življenjepis Siddharte Gajtame Bude in poskušal iz opisov družbenih okoliščin ugotoviti, za kateri čas gre, bi s tem lahko odgovoril na to nerešeno vprašanje. Prav tako bi bilo mogoče preučiti zgodovino njegovih velikih učencev in s pomočjo tega izpeljati razvoj budistične dogme. S tem bi lahko rešili problem nebudistične narave mahayanske filozofije, o katerem se dandanes intenzivno razpravlja. Če bi do potankosti razumeli rodovno zgodovino velikih Budovih učencev, bi lahko ta problem razrešili brez večjih težav.

Primerjalna analiza. Obsežen korpus suter in razprav tripitake so postopoma prevajali iz indijskih jezikov. Pri tem je treba preveriti, ali se vsi ti prevodi ujemajo z izvirniki. Ko sem bil še dekan pekinške univerze, sem slišal

strokovnjake omenjati, da je v neki sutri (žal sem pozabil, kako se imenuje) v nekem odstavku Buda svoj nauk pripovedoval stotim ljudem, medtem ko je v prevodu ta številka že narasla na deset tisoč. Iz takšnih primerov lahko vidimo, da se velikokrat ne moremo zanašati na prevode. Poleg tega obstajajo tudi različni prevodi istih suter. Tudi te je treba med seboj primerjati in ugotoviti, ali in katera se sklada z izvirnikom.

Dokaz. Če je v budističnih sutrah veliko govora o *alaya-vijnani*, sam nikoli nisem naletel na razlago, za kakšno stvar gre in kakšna je njena vloga. Nekoč sem se o tem pogovarjal s prijateljem, ki se ukvarja z raziskovanjem budizma. Dejal mi je, da je to mogoče vedeti šele takrat, ko to sam spoznaš. Dokler tega ne bom spoznal, tega ne bom mogel potrditi. V budistični doktrini je vseskozi govor o pojmu samsara, o katerem močno dvomim. Spominjam se razprave o samsari, ki je potekala med gospodom Gui Bohuajem in mojim prijateljem; objavljena je bila v tedniku *Jiayin zazhi [Tiger]*. Kljub temu, da je bila razprava smiselna, v njej ni bilo mogoče videti vseh dejstev. Stare zgodbe si pogosto sposojajo zgodbe o vstajenju mrtvih. Tega pa sam še nikoli nisem videl in zato v to tudi ne upam verovati. Pred nekaj leti je v neki vasici pri mestu Jinan v provinci Shandong neki kmet, ki je umrl v epidemiji nalezljive bolezni, zatem domnevno oživel. O njegovem vstajenju od mrtvih se je nato govorilo, in ker se je to zgodilo že pred časom, je ta dogodek sčasoma postal izredno zanimiva zgodba. Čeprav ima gospod Liu Shikang baje fotografijo takšnega bitja, to še vedno ni zadosten dokaz za to, da samsara obstaja. Pred kratkim sem v časniku *Xinwen bao* zasledil poročilo o tem, da je v neki družini nekdo vstal od mrtvih. Toda tudi ta dogodek je prav gotovo izmišljen. Četudi bi kaj takega obstajalo, bi spadalo v domeno vprašanj o duhovih. Ker ima teorija o samsari v resnici premalo dokazov, bo mogoče o njej govoriti šele, ko bo potrjena z zadovoljivim dokazom.

Primerjava. Budistična misel je močno povezana s Stotimi miselnimi šolami iz obdobja Pomlad in jesen. Področja, kot sta *vijnaptimartata* (»samo zavest«) in *hetuvidya* (»razumevanje vzrokov«), imajo še posebej veliko skupnih točk s področji sodobne filozofije in znanosti. Če želimo dandanes spodbujati budistične študije, si moramo pri tem pomagati s filologijo in zahodnimi znanostmi. Budizmu moramo omogočiti, da cveti v sožitju z obema.

Če se ozremo na zgornje štiri točke, lahko vidimo, da se vse tičejo budologije in ne budizma kot religije. Ob tem ni bilo mogoče dokazati konceptov, kot sta *alayavijnana* in samsara, za katere pa je treba nujno pripomniti, da imajo religiozne posebnosti. Ker pa drugih nauk, kot so pesimizem dveh vozov, vajrayana in misticizem, ne moremo ločiti od religije, budistična darma velja tudi za religijo.

Budistična darma se je rodila na tem svetu. Zato je tudi ne dojemamo onstran tega sveta. Zategadelj pa obstajajo v budizmu in družbi skupne dolžnosti. Naši bratje se dandanes včlanjujejo v Združenje mladih kristjanov (YMCA). Mar YMCA ni organizacija, ki dandanes napada vsa nereligiozna gibanja? Vendar pa se vsi člani YMCA trudijo udeleževati v družbenih zadevah. Organizacija iz Xiamena je še posebej gorečna in še zmeraj vzbuja nasprotovanja skupnosti. Kako to, da so vsi učenci budizma ob tem tako nedejavni? V prvih letih po ustanovitvi republike je bilo mogoče slišati mnenje, naj se samostani spremenijo v tovarne. Takrat je načrtovano razseljevanje budistov preprečila svoboda verovanja, ki je bila zapisana v ustavi. S katero metodo pa se lahko konservativni verniki upremo primerom tlačenja in izkoreninjanja vseh religij, ki se je pričelo izvajati po ustanovitvi republike? Brat vam z veliko iskrenostjo posvečam naslednje: če bodo Budo častili kot kralja, bodo državne zakladnice polne. Kako je mogoče, da ljudje do popolnosti ne žanjemo njegovih sadov, ki jih ponuja, in da izgublja učence, ki ga drug za drugim zapuščajo? Današnji budisti zasedajo samostane, kot da so njihova osebna last. Konec koncev so opustili tudi prizadevanje za javno dobro, ki je za budizem tako bistveno. Kako se je mogoče zanašati na takšno oklepanje sebičnosti. Poleg tega so samostani v osnovi kolektivni prostori! Že več kot tisočletje je minilo od prihoda Budove darme na Kitajsko. V tem času se je zvrstilo nekaj predavateljev, kot sta Xuanzang in Daoan, ljudje, kot je Shide iz gore Hanshan, pa so želi sadove. Ko danes mojster Taixu z vodenjem šole širi budistični nauk, budistični menihi v tem prepoznavajo najvišjo skrb. Če so vsi takšni, kako potem samostani ne bodo ogroženi? Vaš brat menim, da bi bilo treba v prihodnosti uvesti naslednje monastične reforme: 1. Treba bi bilo oglaševati budizirano izobraževanje, v katerem bi se razodeval resnični pomen Budovega učenja. Mladim in bistrim menihom bi morali podeljevati štipendije, s katerimi bi se lahko šolali v javnih šolah ali odšli na študij v tujino. S tem bi poglobili svoje posvetno učenje in izboljšali vstopanje budistične darme v posvetnega duha. 2. Manjšino samostanov bi spremenili v tovarne, da bi lahko popolnoma brezposelni menihi dobili zaposlitev, v okviru katere bi polovico časa posvečali delu, drugo polovico pa kultiviranju budizma. Brat menim, da se pri tem ni treba reformirati tako kot japonska skupnost. Toda to je vprašanje, s katerim se bomo morali ukvarjati nazadnje.

Besedilo govora na budističnem inštitutu v Minnanu.

Velika vojna in filozofija (1918)

Današnja velika vojna je za francosko revolucijo drugi največji dogodek na svetu. Če preučimo francosko revolucijo, lahko vidimo, da so nanjo vplivali nauki Rousseauja, Voltaira in Montesquieuja. Toda vsi ti nauki so zagovarjali svobodo in enakost, za kateri si je prizadevalo preprosto ljudstvo. Plemstvo pa se je venomer zgolj bojevalo za ozemlje in ni nikoli posedovalo kakršnekoli doktrine, ki bi jo branilo. Sodobna vojna je vojna med dvema državama. Vsaka država ima svojo posebno politiko in posebno doktrino, s katero je povezana. Danes bom predstavil tri reprezentativne doktrine ter jih prikazal in utemeljil s tremi različnimi političnimi vidiki.

Prva je Nietzschejeva doktrina moči,¹ ki se udejanja v politiki Nemčije. Naslednja je Tolstojeva doktrina neodpora, ki jo bom ponazoril s primerom ruske ekstremistične stranke. Zadnji pa je Kropotkinov mutualizem, ki ga bom ponazoril s politiko držav antante. Kljub temu, da so Nietzschejeva, Tolstojeva in Kropotkinova doktrina oblike anarhizma, jih dandanes uporabljajo vlade številnih držav. In ravno to je fenomen današnjega tranzicijskega obdobja!

Med preteklimi in sodobnimi misleci ni niti enega, ki na človeku ne bi ljubil moralne vrline. Sofisti helenistične dobe so kljub dvomom v moralnost preprostejšega človeka gojili le pasivno kritičnost do morale. Leta 1845 je Nemec Johann Kaspar Schmidt (1806–1856) izdal knjigo z naslovom »Edini in njegova

1 Op. prev.: Cai navaja termin *qiangquan zhuyi*, termin *qiangquan zhengce* pa predstavlja sodobno kitajsko ustreznico nemškega pojma *Machtpolitik*.

lastnina«,² kjer se je osredotočil na »teorijo koristi«. Sam pravi: »Kar je moje, je dobro. 'Jaz' sem svoja dobrina. Kaj imata dobro in slabo opraviti z menoj? Duhovno je duhovno, človeško je človeško. Če moje ni božje, potem tudi ni od človeštva. Potemtakem tudi nima nič resničnega, dobrega, pravičnega, svobodnega, ampak je samo moje. Tako pa ni splošno, ampak samo zase.« Dalje pravi: »Prav je, kar je prav v meni. Razen mene v meni ni ničesar, kar je prav. Kar imajo drugi ljudje za ne povsem prav, je njihova stvar, na katero naj bodo pozorni sami. Kaj ima to opraviti z menoj? Ni stvari, ki bi bila nepravilna za ves svet in pravilna zame. Zato o tem, kar si želim, ne sprašujem vsega sveta.« Kako drzna izjava!

V drugi polovici devetnajstega stoletja je Nietzsche pričel v svojih delih, kot so *Tako je govoril Zarathustra*, *Onkraj dobrega in zla*, *Volja do moči* itd., postopoma objavljati svoj individualistični nauk o moči. Razlikoval je med dvema vrstama človekovega vedenja: popolnoma ženska vedenja, kot so skromnost, ljubkovanje itd. (to je v celoti imenoval suženjska morala), in popolnoma moško vedenje, kot so pogum, ponos, živahnost itd., ki se v celoti imenuje morala gospodarja. Najbolj je nasprotoval šibkosti ljubkovanja. Tako je na primer dejal: »Ljubkovanje je velika neumnost« in »Bog je mrtev. Mrtev je, ker je ljubil ljudi.«. Njegova teorija predpostavlja, da je načelo in pravilo napredka odpravljanje šibkosti in ohranjanje moči. Med močnimi obstajajo takšni, ki so močnejši, in takšni, ki propadejo. Napredek je možen samo z eliminacijo teh zaporednih členov. Če močnejši branijo šibke, jim slednji jemljejo energijo, da se prvi spreminjajo v šibkejše. Šibkih je tako vedno več, močnejših pa manj. Posledično se postopoma vse degenerira. Zato je Nietzsche izpostavil pojem »nadčloveka«, ki ga je upodobil z osebnostnimi vzorniki, kot so atenski Alkibiad, rimski Cezar, italijanski Cesare Borgia ter nemška Goethe in Bismarck. Dalje trdi, da se mora ta vrsta nadčloveka nujno razviti v gosposkem narodu, ki je del arijske rase. Ker je nadčlovek, o katerem govori, najmočnejši med močnejšimi, vedno zagovarja boj. Pravi namreč: »Ni dela, le boj; ni miru, le zmaga.«

Njegov svetovni nazor zato v celoti predstavlja moč volje, ki se obrača proti samovoljnosti. Zato pravi: »Če ni zakonov, ni reda.« Ker je njegova doktrina aristokratska in ne ljudska, jo je uporabila nemška aristokratska vlada in iz nje ustvarila svoj militaristični režim. Tudi himna »Nemčija nad vse« predstavlja prav to doktrino nadčloveka. Invazija na Belgijo in izsiljevanje ogromnih vsot denarja, poboji žensk z namenom preprečiti nove nosečnosti, sekanje desnih rok moškim, da bi jim onemogočili nositi orožje, uničevanje rodovitne zemlje

2 Op. prev.: *Der Einzige und sein Eigentum*, ki se v angleščino prevaja *The Only One and His Property*. Schmitd je bolje poznan po imenu Max Stirner.

ob umiku vojske in požiganje vasi – z ukazom, da jih nikoli več ne bodo mogli obnoviti. Vse to je doktrina neljubkovanja. Doktrina, po kateri so sporazumi samo potrošnja papirja, je doktrina brezzakonja. Če pogledamo na celoto nemške politike vojnega obdobja, lahko vidimo, da se skoraj popolnoma sklada z Nietzschejevim naukom. Kljub temu da Nietzsche ni verjel v boga, je nemški cesar pogosto vzklikal »bog z nami«. Prav tako je govoril, »naj bog kaznuje Britanijo«. Toda v tem primeru gre samo za manjše neskladje.

Popolnoma nasproten pol Nietzschejevi filozofiji predstavlja Tolstoj. Tolstoj je ortodokсни kristjan, ki po drugi strani v celoti zavrača krščansko ceremonialnost in namesto tega zagovarja samo doktrino neuničljivosti duha. Spisal je knjigo *Kratka razlaga evangelijev*, kjer v dvanajstih poglavjih vedno znova razlaga pet zapovedi, o katerih govori krščanstvo. Prva pravi, da v nobenem primeru ne smemo ubiti človeka; četrta pravi, da kadar nas kdo nadleguje, ne smemo posnemati njegovega vzora in se mu maščevati; peta je univerzalna človeška ljubezen, ki ne pozna državnih in rasnih meja. V svoji misli predpostavlja, da če me kdo nadleguje, pa čeprav poškoduje moje telo, to še ne pomeni, da je poškodoval tudi mojega duha. Pravzaprav je v resnici njegov duh prejel madež nadlegovalca, zaradi česar se mi zelo smili. Če pa mu nasprotujem s sredstvi v smislu oko za oko oziroma udarec za udarec, s tem ravnanjem ne samo, da ne morem očistiti njegove duše, ampak tudi onečistim lastno dušo. Prav zategadelj obstaja izrek: »Če te kdo nadleguje, ga najprej samo opozori. Če te ne bo poslušal, pokliči dva ali tri ljudi in ga skupaj opozorite. Če še vedno ne bo poslušal, prosi za pomoč celotno skupnost, ki naj ga opozori v tvojem imenu. Šele v primeru, da ne bo poslušal njenega svarila, se lahko nanj razjeziš.« Kako prizanesljivo je to! V *evangelijih Nove zaveze* je prav tako zapisano: »Če te kdo udari po levem licu, mu nastavi še desno. Če ti kdo vzame plašč, mu daj še obleko.«³ Ker je Tolstoj dvomil v »izpopolnitev slabih lastnosti človeka«, zgornjih nekaj stavkov ni vključil v svojo *Kratko razlago*.

Ker se je Tolstoj oklepal te doktrine, je odločno nasprotoval vojniam. Nasprotoval je tako ofenzivnemu kakor tudi defenzivnemu vojskovanju. Zaradi tega je ljudem popolnoma odsvetoval, da se pridružijo vojski in postanejo vojaki. Glavna ideja v njegovem dopisovanju z nekim kitajskim konservativnim učejnjakom je bila, da bi bilo resnično obžalovanja vredno, če bi se Kitajci, potem ko so bili tako dolgo potrpežljivi, nenadoma odločili naučiti agresivnega vedenja Evropejcev. Zato v Tolstojevi viziji v tej veliki vojni ne samo, da ni Nemcev, ampak prav tako ni Belgijcev, Francozov, Rusov ali Angležev. Tolstojeva doktrina

3 Op. prev.: verzi iz *Svetega pisma* se v resnici glasijo: »Tistemu, ki te udari po enem licu, nastavi še drugo, in kdor ti hoče vzeti plašč, mu tudi obleke ne brani« (Lk 6, 29) (op. prev.).

je v Evropi precej popularna, še posebej pa je razširjena v Rusiji. Tudi voditelji skrajnih strank, kot je Lenin, ki se v osnovi oprijemajo komunistične doktrine, so, enako kot Tolstoj, samoumevno privzeli tudi doktrino neodpora. Prav zaradi tega so z Nemci podpisali mirovni sporazum in se niso želeli več bojevati skupaj z zavezniki. Pripadnike antante je razžalostilo to, da se Rusi niso držali dogovora, pripadnike drugih ruskih političnih strank pa to, da to Leninovo dejanje ni odražalo domoljubja, zaradi česar so ga obtožili, da je nemški vohun. Toda v Leninovih mislih državne meje sploh ne obstajajo, zaradi česar ni dolžan biti domoljub. Sicer pa se Lenin zaveda, da so ga Nemci izkoristili. Tako je dejal: »Čeprav so nas v bojevanju Nemci res premagali, pa smo mi na področju doktrine vendarle premagali njih.« S tem je imel v mislih to, da bo vsakršen razvoj njegove doktrine v Rusiji nujno vplival tudi na Nemce. To so njegove resnične besede. Po mojem mnenju je Tolstojeva doktrina osnovana na temelju pojma posameznikove svobode ravnanja. To, da v državi, katere prebivalci so različnih verovanj in prepričanj, nekdo, ki ima moč, državo obravnava kot prostor, kjer lahko testira svojo doktrino, je v sporu s temeljnim pomenom Tolstojeve misli. Na ta način skrajne stranke v resnici zlorablajo Tolstojevo doktrino; s tem ko z uporabo vojaške sile zatirajo drugače misleče stranke, kršijo prvo in četrto zapoved, o kateri neprestano govori Tolstoj.

Danes so Rusi, ki so zlorabljali Tolstojevo doktrino, izgubili; tudi Nemci, ki se osredotočajo samo na Nietzschejevo doktrino, bodo poraženi; in na koncu bodo zmagali zavezniki. Doktrina, ki jo uporabljajo države antante, je Kropotkinov mutualizem. Mutualizem je eno izmed splošnih načel v teoriji evolucije. V Darwinovi teoriji evolucije v osnovi soobstajata dve predpostavki: boj za preživetje in vzajemnost. Toda Darwin navaja veliko več primerov dokazov za boj za preživetje. Šele učenjaki, ki so sledili Darwinu, so pričeli v večji meri poudarjati pomembnost medsebojnega boja za preživetje. Tako je na primer v Nietzschejevem nauku, ki smo ga omenili prej, dejavnik v evoluciji predvsem medsebojni boj za obstanek. Tako je okoli leta 1880 že Kessler,⁴ profesor zoologije v Sankt Peterburgu, na državni naravoslovni konferenci govoril o »zakonitosti vzajemnosti«. Kessler je menil, da po zakonih narave dolgoročno preživetje in napredek temeljita na vzajemnosti in ne na tekmovanju. Sledila so dela avtorjev, kot so Espinas,⁵ Lanessan,⁶ Büchner,⁷ Huxley,⁸

4 Op. prev.: Karl Fedorovič Kessler (1815–1881).

5 Op. prev.: Alfred Victor Espinas (1844–1922).

6 Op. prev.: Jean Marie Antoine de Lanessan (1843–1919).

7 Op. prev.: V izvirniku je navedeno ime »Louis Buchner«. Gre za pofrancozeno različico imena nemškega filozofa, fiziologa in zdravnika Ludwiga Büchnerja (1824–1899).

8 Op. prev.: Thomas Henry Huxley (1825–1895).

Drummond⁹ in Sutherland,¹⁰ v katerih so dotični dokazovali splošno veljavnost načela vzajemnosti.

V Kropotkinovem velikem opusu o kolektivizmu so tudi njegove lastne zgodovinske raziskave. Leta 1890 je objavil delo o vzajemni pomoči v živalskem svetu, leta enaindevetdeset o vzajemnosti med barbari, leta dvaindevetdeset o vzajemnosti med neciviliziranimi ljudmi, leta 1894 o vzajemnosti med avtonomnimi mesti¹¹ v srednjem veku in leta šestindevetdeset o medsebojni pomoči v novem veku. Vse te raziskave so bile združene v knjigi, ki jo je dokončal leta 1902. Ko govori o živalskem svetu, Kropotkin navaja primere in dokaze vzajemnosti med žuželkami, pticami in sesalci. Poglavlja, ki sledijo zgoraj navedenemu poglavju, pa navajajo še vrsto primerov in dokazov za obstoj vzajemnosti pri barbarih in civiliziranih ljudeh. V zadnjem poglavju omenja številne resnične primere, kot so kolektivne stavke, ljudske komune in dobrodelne ustanove, ki so veliko bolj številni kot resnični primeri »medsebojnega boja«, ki jih navajajo drugi evolucionisti. Kljub temu, da je Kropotkin v osnovi pripadnik anarhistične stranke in se v celoti ne strinja s statizmom, je splošno načelo vzajemne pomoči mogoče uporabiti med posameznimi državami. Na začetku evropske vojne so bili Francozi, Belgijci in drugi, ki so načeloma nasprotovali politiki oboroževanja, kljub temu pripravljene v bran proti Nemcem stopiti v vojsko. Tudi Kropotkin je v svojem manifestu zagovarjal zatrtje nemškega militarizma s skupno vojaško silo. Ko si je kasneje Nemčija prizadevala skleniti mir z Rusijo, Francijo in drugimi posameznimi državami, je Kropotkin skupaj s svojimi tovariši razglasil skupni manifest »razsvetljenih anarhistov«, v katerem zagovarjajo popolno uničenje nemškega militarizma in nasprotujejo sklenitvi miru. Tako lahko vidimo, kako Kropotkin s svojim mutualizmom zagovarja združitev šibkih množic in upor proti močnim avtoritetam. Njegov mutualizem razglaša misel, da se močnejši nikoli ne sme dvigniti nad šibkega in si ga popolnoma podrediti. To velja tako za odnos človeka do človeka kakor tudi za odnos med posameznimi državami. Tako je dandanašnji razplet evropske vojne doktrini mutualizma podelil veliko potrditev. Pretekla štiri desetletja je Nemčija povečevala svojo oborožitev in vohunsko mrežo. Hkrati so vsi vedeli za njeno ofenzivno politiko. Ker so države, kot so Anglija, Francija itd., vedele, da bi same v boju težko porazile Nemčijo, so se že zelo zgodaj povezale in združile v zavezništvih, kot sta med Francijo in Anglijo ter Francijo in Rusijo. Pri teh pripravah na spopad je šlo prav za osnove vzajemne pomoči. Na začetku vojne je Nemčija najprej razbila belgijsko nevtralnost. Če bi Belgija takrat uporabila Tolstojevo doktrino neodpora in bi

9 Op. prev.: Henry Drummond (1851–1897).

10 Op. prev.: Alexander Sutherland (1852–1902).

11 Op. prev.: Pravilneje: srednjeveška svobodna mesta.

nemški vojski dovolila neovirano prečkati državo in napasti Francijo, bi se Francija, Anglija in ostale države težko pravočasno spopadle z njo. Na srečo pa se je Belgija takrat dvignila in uprla Nemčiji ter s tem dala zaveznikom dovolj časa za priprave. Izčrpavajoči napadi na Rusijo, ki so potekali iz Avstro-Ogrske in vzhodne Prusije, so Nemcem onemogočali zbrati in uporabiti vso udarno moč. Prav to je izhodišče vzajemne pomoči. Pozneje, ko sta Rusija in Nemčija podpisali mirovni sporazum, so v vojno vstopile še Združene države, ki so državam antante prispevale vojsko in živež. V vzhodni Aziji je japonska mornarica patroljirala po oceanu, Kitajska pa je Franciji v pomoč poslala delavce, ki so pomagali v proizvodnji orožja in streliva. Opirajoč se na te načine vzajemne pomoči, je bilo mogoče nemški militarizem postopoma premagati. Danes so Nemci že sprejeli štirinajst členov mirovne pogodbe, ki jih je predlagal ameriški predsednik, ter dovolili umik vojske z ozemlja Belgije in Francije. Tako so se učinki in rezultati vzajemne pomoči dokaj dobro odrazili. Tokrat bodo morale po sklenitvi miru vse države zmanjšati svojo oborožitev, zagotoviti svobodo trgovanja, razveljaviti in odpraviti medsebojno tekmovanje ter združiti ves svet v izvajanju doktrine vzajemnosti. Kropotkin bo še lahko pričla vsemu temu.

Če pogledamo, kako se je končala vojna v Evropi, lahko razlikujemo med tremi obravnavanimi filozofijami: Nietzschejevo, Tolstojevo in Kropotkinovo. V stari kitajski filozofiji je ustreznicu Nietzschejevi filozofiji mogoče najti samo v poglavju »Yang Zhu« knjige *Liezi*, pa še to ne v izvorni Yangovi ideji »solipsizma«. ¹² (O tem sem razpravljal že v svojem delu *Zgodovina kitajske etike*.) Tolstojeve doktrine sta se dotaknila daoizem in konfucijanstvo. Tako so Zengzijev »biti razžaljen, pa ne zanetiti spora«, tri vrste »samoprevpraševanja« v Mencijevem nauku in Laozijeji »trije zakladi« izjemno blizu Tolstojevi misli. Tisti, ki govorijo o šibkosti in izrojenosti našega ljudstva, so žrtve strupa tovrstnega nauka, saj takšna stališča in pogledi iz njega izhajajo. Dokler ne bomo dosegli stopnje duhovnega sveta enotne vere, bomo lahko uporabljali le pravilo, da vsak »sledi temu, kar sliši«. Kot je dejal Mencij, je pogoj doseganja mutualizma: »Ko bo doseženo to, da mu bodo pomagali mnogi, mu (princu) bodo sledili vsi pod nebom. Ko pa mu bo pomagalo najmanj ljudi, se mu bodo uprli celo najbližji.« »Če ni nadzora nad proizvodnim delom in izmenjavo blaga, bodo kmetje imeli presežek žita in (njihove) žene presežek blaga.« Izreki, ki jih pogosto govorijo preprosti ljudje, kot so »če doma ni sloge, bo to izkoristil sosed«, »v slogi je moč« in »delo se lažje opravi, če več rok zanj poprime«, so točni. Če bi v prihodnje vsi delovali v skladu s to doktrino, se nam ne bi bilo treba bati za napredek.

Prevedel Jan Vrhovski

12 Op. prev.: tudi »egoizem« ali »individualizem«.

Raziskovalne metode estetike¹ (1921)

O Meumannovih štirih vrstah raziskovanja estetike smo govorili že zadnjič. Toda kakšne so te raziskave, si bomo natančneje pogledali zdaj.

Eksperimentalna estetika se je porodila iz eksperimentalne psihologije, zato so rezultati eksperimentov povezani z mentalnimi stanji cenilcev in občudovalcev. Ker je teorija umetnosti vzkliła že v davnih časih, je dandanes precej raziskovalcev umetnosti, ki skušajo urediti znanost o umetnosti. Nekateri se nagibajo k objektivnosti, drugi k subjektivnosti. Mi pa moramo začeti iz skupne točke subjektivnega in objektivnega, to je pri umetniku. Umetniški izdelek, ki ga ustvari, je objektivni, motiv njegovega umetniškega ustvarjanja pa je subjektiven. Najprej začnimo raziskovati umetnost z vidika umetnika. Na voljo imamo šest vrst raziskovalnih metod:

1. Pregledati zbirke umetnikovih razlag njegovih umetniških del. Poglavje »Pod nebom« v knjigi *Zhuangzi* in predgovor velikega zgodovinarja² sta primera, kjer avtor razloži glavni smisel knjige. Korespondence kaligrafov in slikarjev ter zapisi, ki jih dodajo slikarji sami, tudi v veliki meri razlagajo pomen del. V evropski umetnosti od renesanse do danes so književniki in umetniki ustvarili veliko tovrstnih del.

1 Ta spis je recenzirana verzija četrtega predavanja, ki ga je Cai Yuanpei imel v Hunanu. Izšel je v tretji številki *Huixue zazhi* [Revija za študij risanja].

2 Op. prev.: »Veliki zgodovinar« je naziv, za katerim stoji Sima Qian (okoli 140–86 pr. n. št.). Imel je funkcijo zgodovino pisca in astrologa na začetku dinastije Han (206 pr. n. št.–221 n. št.). Avtor napeljuje na predgovor v delu *Shiji* [Zgodovinarjevi zapiski].

2. Metoda spraševanja. Ta metoda iz umetniškega dela razbere nekaj najpomembnejših pogledov in o njih povpraša umetnika. Meumann, Hugo Riemann in drugi so jo pogosto uporabljali in spraševali skladatelje, seveda pa jo lahko uporabimo tudi pri umetnikih drugih vrst umetnosti.
3. Pregledati biografije in zapise o umetnikih. Delo *Zgodovinarjevi zapiski*³ vsebuje biografijo Qu Yuana,⁴ Sima Xiangruja,⁵ zapise o literarnem ustvarjanju vseh zgodovinskih obdobij, zapise o prvih umetniških in obrtniških izdelkih zgodnejših zgodovinskih obdobij, dinastične dokumente o zgodovini kaligrafije in slikarstva, kataloge slik, komentarje tiskarjev itd. Knjižne zbirke vsebujejo komentarje književnikov, slikarjev in kaligrafov, kasneje pa so ljudje sestavili kronološke preglede, ki so tudi tovrstni material.
4. Zapiski umetnikovih duševnih stanj. Gre za to, da se pogled od umetniškega dela obrne v umetnikovo mentalno stanje, in za to, kaj poudarja. Lahko se nagiba k opazovanju, toku misli, umetniškemu razpoloženju ali k tehniki. Raziskave literarnih del so se usmerile k primerjavi števila različnih besed v delih, na primer v Shakespearovih delih je petnajst tisoč različnih besed, medtem ko lahko v Miltonovi zbirki naštejemo le za polovico toliko besed. Zbirke kitajskih pesnikov so na gosto opremljene z natančnimi opombami, iz katerih je mogoče zbrati dovolj gradiva za statistično raziskavo.
5. Zapiski patologij umetnikov. Italijanski patolog Lombroso je predlagal, naj raziščejo duševna stanja umetnikov. Evropski književniki, kot na primer Rousseau in Nietzsche, so bili pogosto bolni. Francoz Maupassant je leto pred smrtjo znorel. Kasneje so raziskovali bolezenska stanja teh ljudi. Tudi na Kitajskem imamo podobne primere – Xu Wei⁶ in Jin Kui⁷ spadata v to skupino.

3 Op. prev.: *Shiji [Zgodovinarjevi zapiski]* je delo zgodovinarja Sima Qiana iz obdobja dinastije Han.

4 Op. prev.: Qu Yuan (okoli 340–278 pr. n. št.) je bil kitajski pesnik in minister v obdobju vojskujočih se držav (5. st. pr. n. št.–3. st. pr. n. št.). Znan je po svojem patriotizmu, ki ga je pahnil v smrt. V njegov spomin Kitajci še vedno vsako leto na 5. dan 5. meseca po lunarnem koledarju praznujejo s festivalom zmajevih čolnov.

5 Op. prev.: Sima Xiangru (179–117 pr. n. št.) je bil kitajski pesnik, glasbenik, uradnik in pisec v obdobju dinastije Han.

6 Op. prev.: Xu Wei ali Xu Wenchang (1521–1593) je bil kitajski pesnik, dramatik in slikar v času dinastije Ming (1368–1644).

7 Op. prev.: Jin Kui (okoli 1610–1661) je bil kitajski urednik, pisec in kritik iz obdobja konca dinastije Ming in začetka dinastije Qing (1644–1912). Velja za očeta literature, pisane v pogovornem jeziku.

6. Metoda izkustva. Večje število umetnikov proizvede isti objekt. Pri tem lahko razberemo glavno razliko med ljudmi. Na primer: več književnikov pripravi biografijo o istem človeku, več pesnikov opeva iste ostanke starodavne zapuščine, več različnih slikarjev naslika isto pokrajino, toda dela se med seboj razlikujejo.

Umetniki morajo imeti talent, pa tudi znanje. Ljudje, ki nimajo veliko talenta, ali ljudje, ki sicer imajo talent, a niso imeli priložnosti vaditi umetnosti, ne morejo postati uspešni umetniki. Toda estetski občutek posedujejo vsi ljudje. Ponavadi, četudi niso umetniki, znajo ceniti in občudovati umetnost. Vendar pa je stopnja cenjenja in občudovanja visoka ali nizka, globoka ali plitva, skratka različna. Zato moramo raziskovati mentalna stanja cenilcev in občudovalcev, to pa je mnogo širše področje kot raziskovanje z vidika umetnikov. Tudi tu imamo na voljo šest metod raziskovanja:

1. Metoda izbiranja. Uporabljal jo je Fechner, vendar le pri preprostih preizkusih merjenja lepote. Ni se nam treba omejiti zgolj na opazovanje razmerja med dolžinami in širinami pravokotnikov. Lahko uporabimo različne oblike – trikotnike, večkotnike, kroge, elipse itd. Različne like lahko povežemo skupaj, opazujemo lepoto ob kombiniranju barve, opazujemo serije zvokov ali uporabimo slike in kipe različnih umetniških skupin ter dela književnikov.
2. Metoda inštalacije. Tudi to metodo je uporabil že Fechner, vendar se nam tudi tu ni treba omejiti le na oblike križa. Lahko uporabimo raznovrstne oblike in različne barve. S sestavljanjem jih moramo urediti v podobe, ki se zdijo najprimernejše, podobno kot se igrajo otroci z lesenimi delci ali opekami, ki jih zlagajo in gradijo palače. Podobno skladamo besede, da sestavimo stavek, pesnik pa tako brusi in sklada besede v niz stolpov.⁸
3. Metoda opazovanja s pomočjo opreme. Tudi to metodo je uporabil Fechner, vendar se nam ni treba omejiti zgolj na merjenje lepote na primerih dolžine pravokotnikov. Metodo lahko uporabimo za raznovrstne konkretne oblike, barve in drže. Lahko jo uporabimo pri okraskih, rožnatem papirju na ulični stojnici, najnovejših popularnih romanah ali operah⁹ in najpopularnejših dramskih delih.
4. Metoda izraza. Gre za to, da ljudem ponudimo objekt, ki jih vznemiri, nakar uporabimo hitri fotoaparati in opazujemo, kakšen izraz imajo na obrazu in ali se spremeni njihova drža. Lahko uporabimo napravo za prenašanje in hitro beleženje ter spremljamo, ali se spremenita dihanje in srčni utrip, ki odražata čustva, zato lahko te podatke uporabimo za

8 Op. prev.: tradicionalno se kitajščino piše od zgoraj navzdol in od desne proti levi.

9 Op. prev.: avtor uporabi izraz *quben*. Gre za glasbeno dramsko delo.

statistični material. Martinova je recimo delala preizkuse s komičnimi slikami. Profesor Schulze, ki je uporabil dvajset različnih slik in jih preizkušal na študentih, je tudi uporabljal to metodo.

5. Metoda trenutnega preizkusa. Ker skupina estetikov meni, da estetski občutek v celoti vznikne iz »empatije«, sta Külpe in Gordon uporabila en poseben vtis lepote in ga za hip pokazala ljudem, da jih je vznemiril. Testirani so presodili, ali tedaj, ko ne pride do empatije, čutijo občutek ugodja ali ne.
6. Metoda s preizkusom prekinitve. Ker so občutki glede umetnosti pri ljudeh v različnih časovnih prerezhih zelo različni, je Desoie¹⁰ uporabljal to metodo. Človeku je za deset, dvajset ali trideset sekund pokazal sliko, jo pokril in vprašal: »Kaj si videl na sliki? Kakšne občutke si imel ob tem? Kakšne asociacije izzove ta slika?« V nadaljevanju takih preizkusov se pokaže, da sta vsebina estetskega občutka in čas v očitni zvezi. Na primer: pri branju pesmi lahko beremo in nenadoma utihnemo ali po predahu nenadoma beremo dalje, potem pa poslušalce povprašamo po občutkih. Rezultati tovrstnih preizkusov so pokazali, da pri umetnosti, ki pozna podobe, najprej opazimo barve in videz, pri glasbi pa slišimo ritem in jakostno stopnjo. Šele potem smo pozorni na vsebino. Temu zaporedju sledijo vrste izraza vsebine in nazadnje še individualne asociacije.

Občutek lepote pri ljudeh pogosto vznikne ob naravnih pokrajinskih elementih, na primer ob vodah in gorah, oblakih in luni, cvetju, pticah in žuželkah ter njihovih glasovih. Ne le, da književniki pogosto pišejo o tem, tudi običajni ljudje imajo navado, da se zabavajo z občudovanjem. Večina estetikov pa kot najpomembnejši objekt obravnava umetnost. Heglova idealistična teorija in Langlova¹¹ naturalistična teorija sta si ideološko nasprotni, toda v pogledih na umetnost sta si popolnoma enaki. Hegel meni, da je lepo izraz ideje, do take ideje pa se ni mogoče zlahka dokopati prek ključnih ali preprostih materialnih objektov. Langl pa meni, da umetnost posnema naravo, občudovanje umetnosti pa je neke vrste iluzija, ki izhaja iz posnemanja. Materialni objekt, ki ga umetnost posnema, ne poseduje te iluzije. Witasck je rekel: »Ljudje v naravnem svetu pridemo v stik z močnimi vtisi, kot sta na primer širo no nebo nad prostranim morjem in huda

10 Op. prev.: ime je tako navedeno v avtorjevem latiničnem zapisu. Trenutno ni mogoče preveriti, za katero osebo gre.

11 Op. prev.: ime je tako navedeno v avtorjevem latiničnem zapisu. Trenutno ni mogoče preveriti, za katero osebo gre.

nevihta, vendar ti elementi ne pripadajo estetiki. To so čisti in preprosti elementi lepe pokrajine, imajo pa dve zvezi z umetnostjo: 1. fragmentarnost: na primer: barve rožnatih oblakov, poteze gora, razvejanost dreves itd. so povsem enaki kot preprosti vtisi, barve in oblike v umetnosti; 2. enotnost: na primer: pokrajino lahko fotografiramo in vnesemo v sliko; tako smo že izpolnili pogoje umetnosti, gre že za umetniški izdelek.« Zaradi takih razlogov estetika v raziskovanje umetniških predmetov vključi tudi naravno lepoto. Obstaja deset metod raziskovanja umetnosti:

1. Razlikovanje materialov: Umetniki ne morejo biti omejeni z izbiro materiala. Pri arhitekturnem kiparstvu les ali kamen, ki ju uporabljamo, nista enaka. Otročji kamniti stebri, kamnite podobe ter sledi lesenih stebrov in podob se ne zdijo lepi. Kitajske slike uporabljajo papir ali svilo, ki preneseta le vodne barve, tuje oljne slike pa so naslikane na grobem platnu in zato omejene na oljne barve. Pri vrednotenju slik ne moremo pogledati le na en način. To na splošno velja za tiste vrste umetnosti, ki uporabljajo raznovrsten material.
2. Razlikovanje umetniških sposobnosti. Isti objekt je na sliki lahko dodelan ali neizdelan in neroden, ritem iste melodije je lahko dodelan ali neizdelan. Vse to je povezano s sposobnostmi umetnikov. To vpliva tudi na izdelanost celote. Če en ali dva elementa nista usklajena, sposobnosti niso celovite. Če umetnik ne pozna potrebnih orodij za določeno vrsto umetnosti, se lahko v delu sposobnosti izgubijo.
3. Razlikovanje umetniškega koncepta. Tudi v najbolj izdelani umetnosti lahko hkrati govorimo o elementih visoke umetnosti in vulgarnosti, elegantnosti in običajnosti, to pa zato, ker je umetniški koncept različen. V umetnosti pogosto srečamo struje, ki zagovarjajo idejo, da »se v zapletenosti pokaže sposobnost«, na primer: izredno natančno izrezljana slonovinasta krogla v devetih plasteh je primer izjemno čudovitega rezbarjenja; poševen stolp, ki ima namerno zamaknjeno mesto težišča – videti je, da se bo podrl, a je izdelan s tako natančnostjo, da se to nikoli ne bo zgodilo; palindromne pesmi, pesmi iz istih besed, pesmi, ki vzamejo rime iz druge pesmi, pesmi iz izbranih verzov drugih pesmi ipd. Čeprav take umetnine zahtevajo izredno veliko dela in sposobnosti, ni nujno, da imajo visoko umetniško vrednost, to pa zato, ker umetniški koncept nima visoke vrednosti. Visoka umetnost ni namenjena občudovanju običajnih oči, saj je umetniški koncept večinoma zapleten in težko razumljiv.
4. Raziskovanje različnih strok. Na primer: zapiski o poeziji *shi* raziskujejo poezijo; razprave o kaligrafiji in slikarstvu so strokovne raziskave kaligrafije in slikarstva. Sem spadajo tudi tuje umetnostne raziskave, ki se strokovno ukvarjajo z arhitekturo ali glasbo.

5. Raziskovanje po periodizaciji: Na primer: *Kovinski in kamniti zapisi obeh dinastij Han*,¹² *Katalog dvornih slik dinastije Južni Song*¹³ ipd. so omejeni na določeno obdobje. Tudi tuje raziskave umetnosti se osredotočijo na določeno obdobje, na primer na grško dobo, literaturo renesanse ali sodobno umetnost.
6. Raziskovanje glede na narodnost: v Evropi raziskujejo kitajsko, japonsko, indijsko, mehiško in perujsko umetnost.
7. Raziskovanje izvora: na primer: Nemeč Grosse in Šved Hirn sta oba izdala delo z naslovom *Izvor umetnosti*.
8. Raziskovanje razvoja opazovanja: na Zahodu vse knjige s področja zgodovine umetnosti uporabljajo to metodo.
9. Primerjava: ko raziskujemo umetnosti tujih kultur, jih primerjamo in poiščemo splošne značilnosti umetnosti. Na primer: Muth je kitajsko starodavno slikarstvo primerjal z germanskim starodavnim slikarstvom in opazil napredek v vzorcih živali; pokazal je, da obstaja jasen proces napredovanja.
10. Celostno raziskovanje: na primer: Grossejevo delo *Raziskava znanosti umetnosti* in Schmarsowovo delo *Načela znanosti umetnosti*.

Za napredek umetnosti je potreben poudarek na individualnosti. Toda individualnost ne more biti absolutno svobodna, ne more se izogniti vplivom iz okolja. Zato je treba raziskovati kulturo lepote. Poznamo pet vrst raziskovalnih metod:

1. Zveza z narodnostjo: s stališča antropologije in arheologije so si kulture pred obdobjem civilizacije kljub različnemu okolju precej podobne, zato je tudi umetnost podobna. Ljudje so si do določene mere podredili naravo, vendar stopnja podrejanja v različnih krajih sveta ni enaka. Ker ima vsak narod svoje posebnosti, so si kulture različne in zato so tudi umetnosti različne. Kitajska in evropske kulture so si različne, zato je tudi umetnost drugačna. Pri Evropejcih obstajajo razlike med Romani in Germani, Germani in Slovani ipd. Gre za ljudstva različnih kultur, zato tudi umetnost ni podobna.
2. Zveza z dobo: določeno časovno obdobje ima neke vrste kulturo in zato neke vrste umetnost. Način pisnega izražanja v obdobju šestih dinastij je bil drugačen kot v obdobju obeh dinastij Han; slikarstvo v dinastiji Song je bilo drugačno kot v dinastiji Tang. Tudi v Evropi je bilo tako: besedna

12 Op. prev.: *Liang Han jin shi ji* [*Kovinski in kamniti zapisi obeh dinastij Han*] je delo Weng Fangganga (1733–1818), ki je bil kaligraf, literat in epigraf kovinskih in kamnitih zapisov v dinastiji Qing (1644–1911).

13 Op. prev.: *Nan Song yuanhualu* [*Katalog dvornih slik dinastije Južni Song*] je delo pesnika, esejistja in učenjaka iz obdobja dinastije Qing (1644–1911) Li Eja (1692–1752).

umetnost v renesansi je bila drugačna od srednjeveške, pa tudi sodobna umetnost je drugačna od srednjeveške. Tudi znotraj določenega obdobja pogosto obstaja vrsta umetnosti, ki posebej izstopa: v dinastiji Zhou je izstopala umetnost obrednih posod, v obdobju šestih dinastij umetnost kamnitih spomenikov, po dinastiji Tang pa je prevladala literatura. Tudi v Evropi je bilo tako: Grki so bili kiparji, v renesansi je izstopalo slikarstvo, v sodobnosti pa literatura.

3. Zveza z religijo: prvotna umetnost je pogosto povezana s šamanizmom, pa tudi civilizirana ljudstva se niso mogla izogniti vplivom religije. Na primer, v dinastiji Zhou je obstajala religija čaščenja prednikov, zato so obredne posode tako lepe. V obdobju šestih dinastij in v dinastiji Tang so posebej cenili budizem in daoizem, zato sta kiparstvo in slikarstvo delovala v imenu budizma, pa tudi v arhitekturi so najbolj prepoznavni budistični in daoistični templji. V srednjeveški Evropi so bile najlepše stavbe cerkve. Tudi v renesansi so si pogosto sposojali podobe iz religioznih zgodb in jih naslikali kot resnične ljudi iz te dobe.
4. Zveza z izobraževanjem: v starodavnem kitajskem izobraževanju sta bila poudarjena obred in glasba; kasneje na glasbi ni bilo več toliko poudarka, zato se ni razvijala. Tudi razvoj slikarstva, izdelovanja porcelana in vezenja se je, čeprav so bili v določenem obdobju v razcvetu, zaradi pomanjkanja strokovnega izobraževanja hitro ustavil. Moderna Evropa ima mehanizme izobraževanja za vse vrste umetnosti, zato gre razvoj hitro naprej. Tudi evropsko izobraževanje o znanosti je korak pred našim. Običajni ljudje so pozorni na svetlobo, zrak in razlike v perspektivi, zato so se tudi v umetnosti pojavile splošne značilnosti, ki zajemajo to znanje. Naše izobraževanje pa poudarja posnemanje starodavnih ljudi in skupni model – tudi v umetnosti. V tujini je v izobraževanju poudarek na inovativnosti in naprednem individualizmu, zato so tudi umetnosti inovativne; nastajajo nove struje, ki se osredotočajo na izražanje individualnosti.
5. Zveza z olepševanjem mest. V vsaki deželi je eno ali več mest, ki veljajo za osrednja mesta umetnosti dežele. V Grčiji so bile to Atene, v Italiji Benetke, Firenze in Rim, v Franciji Pariz, v Nemčiji München. Ta mesta imajo že tako naravno lepoto, pa tudi religija in politika spodbujata njihov razvoj. Zagotovo ima velik vpliv tudi njihova urejenost. V sodobni Evropi vsa mesta načrtujejo olepšanje svojega okolja, na primer olepšanje glavnih ulic in trgov, spremembe na stavbah, gradnja novih umetnostnih galerij, koncertnih dvoran in gledališč – stavb, katerih namen je spodbujanje umetnosti. Mi se temu še nismo posvetili.

Zdaj ko smo zbrali ves material in nanizali vse te raziskovalne metode, bi morali združiti moči in vzpostaviti znanstveno estetiko.

Objavljeno v Beijing daxue rikan [Dnevnik Univerze v Pekingu], št. 812., 21. februarja 1921.

Prevedla Mojca Pretnar